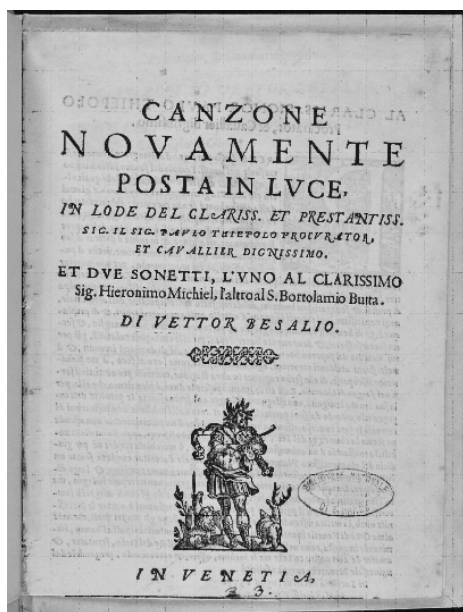

RANO KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO VIKTORA BESALIJA

Savo Marković

The booklet of Viktor Besali from Bar, published in Venice most probably in 1577, comprises the poem in laud of Paolo Tiepolo and the sonnets dedicated to Hieronimo Michiel and Bartolomeo Butta. It was the time when the exiled poet wandered through northern Italy, until he permanently settled in Dubrovnik. The reminiscences of homeland's mosaic of Bar, Veneto and Friuli poetically intertwine with the intuition and spiritual ascents, marking the early literary opus of the member of the distinguished Besali family.

Pripadnici porodice Besali ostavili su značajnog traga na južno-jadranskim prostorima u vrijeme renesanse i baroka. Njihovo prisustvo u Baru, Venetu, Furlaniji i Dubrovniku nije obilježilo i uticalo samo na književne tokove i literate, već i na ukupan društveni život. Poetsko stvaranje Baranina Viktora Camillovog Besalija, objavljeno u turbulentnim vremenima – nekoliko godina nakon što je njegov rodni grad izgubljen za Mletačku Republiku, a tri godine prije nego što će se sa svim članovima svoje porodice trajno preseliti u Dubrovnik – indicira početke njegove literarne realizacije.

*Canzone novamente
posta in lvce, in lode del
clariss. et prestantiss.
Sig. il Sig. Pavlo
Thiepolo Procvrator et
Cavallier dignissimo.
Et dve sonetti, l'vno al
clarissimo Sig. Hiero-
nimo Michiel, l'altro al
S. Bortolamio Butta. Di
Vettor Besalio. In
Venetia – naslov je
najvjerojatnije publici-
ran 1577. godine, kod
Francesca Zilettija. To
se zaključuje iz dedi-*

kacije u kurzivu na strani A1v. Ispod navedenog naslova nalazi se prikaz Orfeja koji, uspravan, svira violu okružen životinjama (jelenom, lavom i dr). Dimenzije knjižice su 4 x 5 cm. Sasvim kratko, djelo svojim oporim recima posvete, kao i stihovima, memorijski posreduje prethodne lične gubitke i promišljanja tokom Viktorovog boravka u očevom rodnom kraju.

Čitaocu u djelo uvodi obraćanje presvijetlom gospodinu Paolu Tiepolu, prokuratoru i najdostojanstvenijem vitezu (*al clariss. Signor Pavlo Thiepolo Procurator, & Cavalier dignissimo*). Paolo Tiepolo (1523-1585) karijeru je otpočeo 1547. godine u mletačkom tijelu *Savi agli Ordini*, koje je upravljalo pomorskim poslovima i nadgledalo flotu. Od 1549. g. je bio aktivan kao ambasador: u Mantovi, Francuskoj, kod svetog rimskog cara Ferdinanda I, španskog vladara Filipa II i kod papa. Iz Vatikana se vratio 1569. g, kada je izabran za jednog od *Tre Savii Sopra l' Eresia*, a zatim u Veliko Vijeće, Vijeće desetorice i *Zontu*. Godine 1556. je gotovo bio izabran za dužda, no to mu takođe

Portret Paola Tiepola, oko 1578. Jacopo Tintoretto; Wallraf-Richartz-Museum, Köln [Public domain], <https://commons.wikimedia.org/> (25. 1. 2018.).

neće poći za rukom 1577, kao ni 1578, kada će se povući.¹ Viktor Besali je uvodnu posvetu napisao upravo u vrijeme najintenzivnijeg Tiepolovog javnog angažmana, zasigurno gajeći nadu da će mu okrilje moćnog zaštitnika pomoći da okupi razdvojene članove svoje familije.²

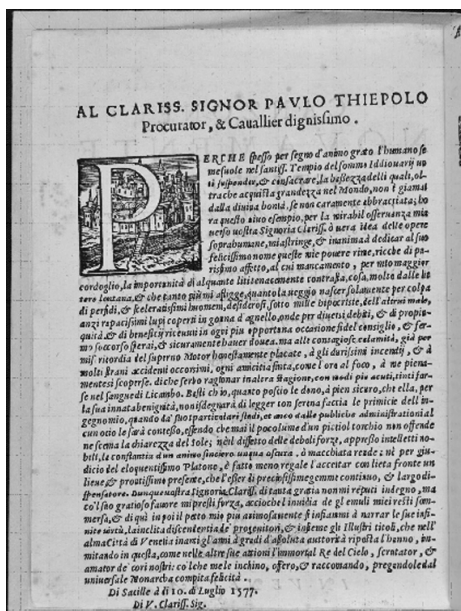
„Zbog toga što u znak zahvalnog duha ljudski rod često običava u najsvetijem Hramu vrhovnog Boga razne zavjete ostaviti i posvetiti, niskost kojih, osim što stiče veličinu u

¹ Roland Krischel, „Porträt eines Diplomaten: Jacopo Tintoretts Bildnis des Paolo Tiepolo“, Sonderdruck aus dem *Wallraf-Richartz-Jahrbuch*, vol. LXXIII, 2012, pp. 135-136.

² „Cosi il Borea cadrà, che in mar mi preme, / Nè del mio legno rotto / Lascia, che aduni, ahime, gli membri sparsi.“ *AL CLARISS. SIG. PAULO THIEPOLO Procurator, & Cauallier dignissimo.*

Svijetu, nije nikad od božanske dobrote izuzev s nježnošću prigrljena, sada me ovaj živi primjer, po mojem udivljujućem poštovanju prema vašem Najsvjetlijem Gospodstvu, ili istinskoj ideji nadljudskih djela, pritiska i nadahnjuje da posvetim vašem najsretnijem imenu ove moje sirote rime, bogate najčistijom naklonošću, čijem se nedostatku, na moje veliko žaljenje, nametljivost nekih nesuglasica uporno suprotstavlja, stvar vrlo udaljena od književnosti, koja me utoliko više pogađa koliko uviđam da se rađaju samo zbog krivice perfidnih i najmalignijih ljudi, željnih, pod hiljadu hipokrizija, zla drugima, štoviše, najgrabežljivijih vukova pokrivenih skutima jagnjeta, kada sam se, zbog različitih dugova, blizine i beneficija primljenih u svakoj primjerenijoj prilici, pouzdanom savjetu i spremnoj pomoći mogao nadati i svakako ih trebao imati. Ali se u zaraznim teškoćama, tek s milosrđem vrhovnog Pokretača časno umirenim, u najgorim požarima i u mnogim čudnim zbivanjima koja su mi se dogodila, svako lažno prijateljstvo, kao zlato na vatri, meni u potpunosti otkrilo, o čemu ću razmišljati u drugo vrijeme, s oštrijim načinima, možda umočenim u Likambovu krv.³

³ Starogrčki pjesnik Arhiloh je zavolio Neobulu, kćerku bogatog faroskog aristokrate Likamba (*Lykambes*), s kojom se i vjerio, ali je ona izabrala drugog. Strasna ljubav, koja je u početku ishodila osjećajnim pjesmama, pretvorila se, neuzvraćenošću, u bijesnu mržnju. Prema legendi i kasnijim antičkim piscima, Likamb je Arhilohu uskratio ruku kćerke raskinuvši vjeridbu, pa mu se pjesnik osvetio tako otrovnom, zajedljivom i okrutnom porugom da su se i otac i kći objesili. Zanimljiv je i zagonetan lirski papirusni odlomak u kojem pjesnik pripovijeda o zavođenju mlađe Likambove kćeri. Inače, Arhiloh (ostrvo Par/Faros, oko 675. p. n. e. - ?, oko 635. p. n. e) prvi je poznati evropski pjesnik koji je u stihovima zabilježio lično emotivno iskustvo. Ideja da ljubav nije sreća, već zlo poput bolesti, javlja se prvi put kod njega. Žestoke, nagle i iskrene ćudi, Arhiloh je bio obuzet nemoću smrtnika pred bogovima i sudbinom. Nezakoniti sin aristokrata i robinje, burnog i nemirnog života, izdržavao se kao vojni plaćenik, a poginuo je u jednom od

Dovoljno je što Vam, koliko mogu, poklanjam, sasvim siguran da oni svojom urođenom dobrohotnošću neće učiniti prezrivim da čitate vedroga lica, prvijence mojeg uma, kada Vam od Vaših izuzetnih proučavanja, kao i javnih službi, bude dopušteno malo dokolice, budući da nikad malo svjetla s malene luči ne vrijeda niti umanjuje jasnoću sunca; niti mana slabih

snaga plemenitim umovima, postojanost iskrenog duha ikad tamnim, ili umrljanim čini; niti je po sudu najrječitijeg Platona manje kraljevski čin prihvatiti vedra čela neznatan i najspremniji poklon, nego biti najdragocjenijih gema stalan i opsežan razdjelitelj.

Stoga me, Vaše Najsvjetlije Gospodstvo, s mnogo milosti, ne-mojte smatrati nedostojnim, već mi s Vašim dobrohtnim uslišenjem pozajmite snagu, kako bi zavist mojih protivnika ostala potopljena, a da se odavde nadalje moje grudi snažnije rasplamsavaju da pripovijedam o Vašim beskrajnim vrlinama, znamenitom porijeklu predaka, zajedno s istaknutim naslovima, koji su Vas u

ratnih sukoba, u borbi protiv Naksošana. Uz Semonida i Hiponakta uvršten je u helenistički kanon jambografa, a smatra se i začetnikom satire. S tim u vezi je i određeni skepticizam u pogledu smrti Likamba i njegovih kćeri vješnjem i uopšte njih kao pjesnikovih savremenika, s obzirom na učestalost takvog čina u onovremenoj književnosti. U Dioskuridovoj elegiji žrtve (Likambove kćeri) progovaraju iz groba. Među rimskim pjesnicima, na Arhiloha se posebno ugledao Horacije.

velikodušnom Gradu Veneciji godinama ranije na položaje apsolutnog autoriteta postavili, oponašajući u ovome, kao i u drugim Vašim djelanjima besmrtnog Kralja Neba, isljednika i ljubitelja naših srca: s čime Vam se klanjam, nudim i preporučujem, moleći za Vas univerzalnog Monarha ostvarenje sreće.

Iz Sacillea, dana 10. jula 1577.

Vašeg Najsvjetlijeg Gospodstva“ (...).

Sacile, pogranično mjestu Furlanije i Veneta, iako gravitira furlanskom Pordenoneu, poznato je, zbog svoje ljepote, pod nazivom „vrt Prevedre“ (Giardino della Serenissima). Niže od Sacilea, na istoj rijeci Livenzi (*Godi Livenza mia...*, kazuje poeta), ali u Venetu i pod administrativnom nadležnošću Trevisa, nalazi se Portobuffolè, rodno mjesto Viktorovog oca, poznatog pjesnika *Cinquecenta*, Camilla Zuanneovog Besalija.⁴

⁴ Ime Camillovog oca bilježi se u instrumentu o osnivanju venecijanske Akademije *della Fama* od 14. novembra 1557, gdje je naveden i zadatak svakog od osnivača: *Federico Badoaro, Zuanne Badoaro* di Sebastiano, mons. *Morlupino* abate di Castel Muschio nell'Isola di Veglia, *Andrea Zorzi* fu di Vincenzo, *Marcantonio Valaresso* (...) *Camillo Besalio* fu di Zuanne (...). *Delle iscrizioni veneziane raccolte ed illustrate da Emmanuele Antonio Cicogna cittadino veneto*. Volume V. Venezia MDCCCLVII. Presso Givseppe Molinari stampatore, editor l'avtore., p. 241. Uprkos kratkom djelovanju Akademije (do 1561), čuvena i u inostranstvu, smatrana je istoznačnicom univerziteta naučnih disciplina i umjetnosti. Poveznice Viktorovog oca s mletačkom intelektualnom elitom su brojne. Jacopo Mocenigo je tokom svojih dolazaka u Veneciju volio da se nađe u društvu svojih prijatelja, među kojima mu je jedan od najdražih bio i Camillo Besalio. Što se tiče Camillovog soneta koji započinje stihom „Mentre ferma Aganippe il terso e chiaro“ itd., ističe se sljedeće: *Dipoi il Magnif. M. Giacomo Mocenico mi ha fatto certissimo, che tal Sonetto è pur di M. Camillo Besalio, e ch' egli vi fu presente, quando lo fece, e quando lo presentò a Monsig. Bembo, al quale lo scrisse nell' essere creato Cardinale. Rime di Jacopo e Tommaso Mocenighi fratelli e gentiluomini veneziani*. Ora per la prima volta raccolte da Giovanni Alvise Mocenigo

Slijedi pjesma u pohvalu Paola Tiepola, prokuratora i viteza:

AL CLARISS. SIG. PAULO THIEPOLO

Procurator, & Cauallier digniſſimo.

CANZON DI VETTOR BESALIO.

SENTOMI il petto in vive fiamme acceso,

Caste figlie di Giove,

Onde già carte verghi, e'l crin mi cinga:

Et si m'abbondan le materie nove,

Che stò molto suspeso,

Di che pria parli, ò qual Historia finga.

Altri descriva, & pinga

Gli fatti d' Alessandro, ò come ardiro

Sueller dal piede Olimpo i rei Titani,

O li fochi Troiani.

Che in guisa altera io riverente aspiro

A più sublime Coro,

Narrando, e'n modi bassi, opre divine,

Per quai, non che d' alloro,

Coronarmi potrò di raggi il crine.

Mentre intende il mio cor cantar di voi,

Saggio, & real Signore,

Quai sian gli primi, ò quai gl'ultimi accenti?

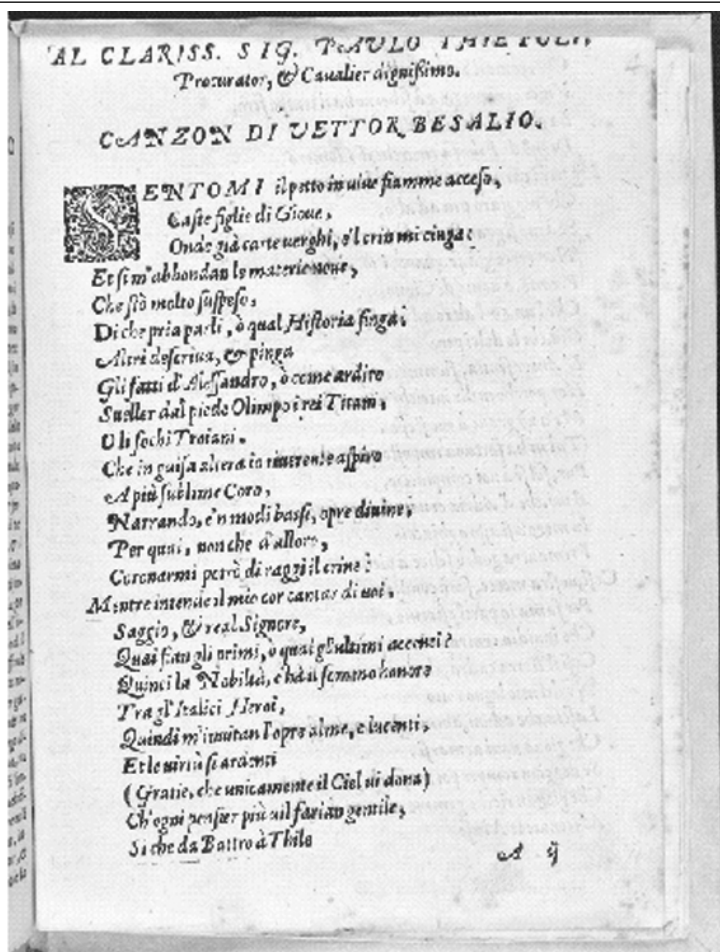
Quinci la Nobiltà, c'hà il sommo honore

Tra gl' Italici Heroi,

Quindi m'invitavan l'opre alme, e lucenti,

patrizio veneziano. In Brescia. MDCCLVI. Dalle Stampe di Giammaria Rizzardi, pp. XIV-XV. Pietra Bemba (1470-1547), humanistu koji je znatno doprinio širenju petrarkističke poezije i formaciji muzičkog stila madrigala, papa Pavle III imenovao je kardinalom 20. decembra 1538.

U stihu jednog svojeg soneta Camillo navodi da mu je otac preminuo kad je imao dvadeset šest godina: „Ma tu soccorri, e tuo quel che m'avanza / Sia, Padre, ch'a lui dietro di mia vita / Perduto ho 'l sesto col ventesimo anno.”

Et le virtù si ardenti
 (Gratie, che unicamente il Ciel vi dona)
 Ch'ogni pensier più vil farian gentile,
 Si che da Battro à Thile⁵
 Per dotte bocche fama tal risuona,
 Che, come il Sol le Stelle

⁵ Rijeka Battro, na Orijentu; Thile je ostrvo, među najudaljenijima poznatim, u sjevernom Atlantiku. Štamparske greške izvornog izdanja (npr. „fe/tilišima“ za fertilissima) označene su *italicom* – prim. aut.

Vince ogni pregio, e à Scherno ha il tempo fero,
Et glorie si alte, & belle
Degne di Febo fa, non che d' Homero.
Leggete i carmi miei lieto, & benigno
Che poggiarò piu ad alto,
Se à me si gran favor dà forza, & spene.
Non cerco già, se, quanto i sò, u' esalto
Premio, ò nome di Cigno,
Che l'un, & l'altro ad altri si conviene.
Già, che le dolci pene
D' Amor sentia, fummi cortese Apollo.
Hor, perche mille intrichi m'han somnesso,
Me'n uò grave à me steßo,
(Tal m'ha fortuna imposto giogo al collo)
Pur, sol se à voi compiacchio,
A voi, che d' Adria ornate il vago seno,
In mezzo à sì aspro ghiaccio
Primavera godrò felice à pieno.
Cosi, vostra mercè, sarò condotto
Per fama in parti estreme,
Che invidia contra voi non può fermarsi.
Cosi il Borea cadrà, che in mar mi preme,
Nè del mio legno rotto
Lascia, che aduni, ahime, gli membri sparsi.
Che giova navi armarsi,
Se deggion romper poi tra scogli, & onde?
Che giovan ricche gemme in terra chiuse?
Mecenate le Muse
Del culto Mantoan fe più profonde,
Ecco non menì avampo
Seguir l'orme Paterne, & sol discerno,
Che il vostro egregio lampo
Mi può sgombrar le nebbie, et farmi eterno.

Quanto hor contra di me, lasso, mi sdegno
Poi che l'arte al desio
Non corrisponde in sì leggiadra impresa.
Ma che? per tal voler di loda anch'io
Non sarò in tutto indegno,
Che il dir non vanto, ma la mente accesa.
Et mia ragion sia intesa
Da chi mira con occhio intiero, & giusto
I be' vostri consigli, & l'alte prove,
Sotto la Luna nove,
A quai non false il fortunato Augusto.
Purghimi ancor, se accenno
Con rauca squilla i vostri fregi illustri
Per sangue alti, & per senno,
Che à pena un anno aggiunsi à quattro lustri.
Chi spiegheria, se tra più dotte squadre,
Sortisce ancor la tromba,
Que' merti, che v'han posto à eccelsi scanni?
Ben d' Aquila non nasce unqua Colomba,
E ad esempio del Padre,
Che die riposo altrui co' i proprij affanni,
Ergete ad alto i vanni,
Dando luce maggior al Patrio lume,
Che scema ogn'altro, e in voi ritorna, & splende;
Cosi il suo corso prende
Dal' Ocean, e in lui corre ogni fiume.
D' Astrea, & di Palla amico
A cui dovria ubedir co'l Indo il Mauro,
Perche il viver antico
Se'n rieda, e l'alma pace, e'l secol d'auro.
Se, come voto humile à Dio sacrato,
Per voi fãnsi immortali
Mie' versi, c'hor non hanno alcuna palma:

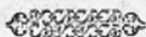
Forse sia un dì, che più fermando l'ali
(Cangiati il pelo, e'l stato)
Qual dentro hò, fuor potrò scoprirvi l'alma.
Che già fur selve, ove hor tra i sette colli
O Roma il capo e stolli,
Già ogn'arbor verga fù, fior ogni frutto,
Nè, se non picciol rivo il Nilo adacqua
Con fertilißima acqua;
Che dal principio sol deriva il tutto.
Hor quì mi affreno, e inchino
La mente à voi, & serbo ad altri tempi
Human spirto, & divino
Drizzarvi archi, colossi, e marmi, & Tempi.
Scusarà, poi che sei tra esilij nata,
Ogn'anima gentile,
S'io non erro, Canzon tuo basso stile.

IL FINE.

Sonet g. Hieronimu Michielu, posvećen je *srećnom dolasku najsvjetlijeg* pripadnika venecijanske patricijske familije za potestata *Porto Buffole*-a. Ogranak Michiela je od 22. maja 1455. preuzeo naziv *della Meduna*, kada mu je dodijeljena nasljedna kapetanija sa sjedištem u Meduni i adaptirana kuća za stanovanje, možda ostaci dvorca patrijarha Akvileje, drevnih vladara te teritorije. Meduna (takođe naziv vodnog toka) u potpunosti je smještena na lijevoj strani Livenze, za razliku od Portobuffolè-a, koji se pruža s obje strane rječne obale. Područje je inače bogato vodnim tokovima, od kojih su neki vještački; Fiume i Sile konvergiraju kanalu Postumia. Michiel della Meduna su se posebno brinuli o svojem malom posjedu, uvodeći poboljšanja njegove ekonomike, urbanizma i ambijenta. Zaslužni su za iskopavanje kanala Postumia, koje je

NELLA FELICE VENVTA DEL CLARISS.
Sig. Hieronimo Michiel, Podestà di Porto Buffole.

Sonetto di Vettor Besalio .

ODI, Liuenza mia, che i sommi chio-
stri
Ti si girano amici hor, che'l tuo lito
Regge à Palla, e ad Aistrea spirito gra-
dito,
Nouo MICHIEL, nato à domar gli
moltri.

Virtù respiri, & lieto il ben si mostri,
Che il uitio fugge, & fugge sbigottito
Con le sue schiere il mal, già tanto ardito.
Onde cedon gl'antichi a i tempi nostri.
Musa non piu timor, che il Patrio nido
Godremo ancor tra Mecenati, e Augusti,
E un dì, dopo aspre nebbie, haurem giocondo.
Felice età, quando il piu giusto, & fido
Rettor mai uide il Sol tra fidi, & giusti,
Ben suo, non d'altri esser dourebbe il Mondo.

preduzeo Marco Michiel u drugoj polovini XVI vijeka. Kanal je odvodio od naselja vode iz Fimea, Sile i Livenze, rješavajući probleme čestih poplava; međutim, oštećeni vlasnici zemlje uz vodotokove podnijeli su tužbu protiv plemenitaša.

Čini se da Besali upućuje na kroćenje rječnog toka Livenze u trenutku kad njenim obalama upravlja novopostavljeni načelnik, *Paladi i Astreji duh ugodni* Hieronima Michiela. Pjesnik⁶ se

⁶ Pored knjige: Savo Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, NIP „Gospa od Škrpjela“, Perast 2014, str. 488-499, 583-588 i tamo navedene literature, podatke iz života, kao i životopise Viktora Besalija donose i: Gianluca

osvrće i na ukupan društveni odraz takvog izbora (*Vrlino prodiši i veselošću dobroto zanovi*), kojim će zapanjeni porok nestati, a u svojim hordama i nekad vrlo istrajno zlo, *Jer starinska odstupaju vremenima ovim*.

NELLA FELICE VENVTA DEL CLARISS.

Sig. Hieronimo Michiel, Podestà di Porto Buffole.

Sonetto di Vettor Besalio.

GODI, Livenza mia, che i sommi chiostri

Ti si girano amici hor, che'l tuo lito⁷

Regge à Palla,⁸ e ad Astrea⁹ spirito gradito,

Masi, „Alcune famiglie di mercanti ragusei fra XVI e XVII secolo: De Stefanis-Scoccibucca (Stjepović-Skočibuha) e Faccenda (Fačenda)”, *La storia di un ri-conoscimento: i rapporti tra l'Europa Centro-Orientale e la Penisola italiana dal Rinascimento all'Età dei Lumi*, a cura di Cristian Luca e Gianluca Masi, Museo di Brăila, Istros Editrice, Campanotto Editore, Brăila-Udine 2012, p. 226.; Luigi Ferrari, *Onomasticon. Repertorio biobibliografico degli scrittori italiani dal 1501 al 1850*, Milano 1943 (Besalio, Vittore); *Index biobibliographicus notorum hominum*, a cura di Jean-Pierre Lobies, François-Pierre Lobies, Osnabrück 1972 (Bessagli, Vittore/Besalji, Viktor).

⁷ Ovdje je znakovito uporediti stihove soneta Camilla Besalia: „Vago fiume leggiadro, che partendo / Le verdi piagge al mar suo dritto meni, (...)”.

⁸ Pjesnički naziv za Paladu (*Pallas, Pallados*), epitet dat boginji Atini; znači „mlad” i dolazi od grč. *πάλλας – pállax*. *Pallade* je Minervino prezime, nastalo prema ratničkom umijeću, kojeg je bila boginja, ili od kucajućeg Dionisovog srca, koje je odnijela Jupiteru. Palada je i Tritonova kćerka, Atinina prijateljica, koju je ova slučajno u igri ustrijelila; Atina je u znak žalosti načinila njen kip, *paladion*. Takođe, *Palla* je ime hrabre Amazonke koju je ubio Herkul.

⁹ *Astraea* ili *Astrea* (starogrč.: Ἀστραῖα), u grčkoj mitologiji: djevica, boginja nevinosti i čistote, uvijek je povezivana s grčkom boginjom pravde Dike (kćerkom Zeusa i Temide), personifikacijom pravedne presude. *Astraea*,

Novo MICHIEL, nato à domar gli mostri.

Virtù respiri, & lieto il ben si mostri,
Che il vitio fugge, & fugge sbigottito
Con le sue schiere il mal, già tanto ardito.
Onde cedon gl'antichi a i tempi nostri.

Musa non piu timor, che il Patrio nido
Godremo ancor tra Mecenati, e Augusti,
E un dì, dopo aspre nebbie, havrem giocondo.

nebeska djevica, bila je posljednja od besmrtnih koja je živjela s ljudima tokom *Zlatnog Doba*, u grčkoj mitologiji jednog od pet razdoblja propadanja Čovjeka. Prema Ovidiju, napustila je Zemlju tokom *Gvozdenog doba*. Bježeći od iskvarenosti ljudskog roda, uzašla je na nebo i postala sazvježđe Djevice. Susjedna konstelacija *Libra* odražava njenu simboličku (vaga u ruci) povezanost sa Dike - u latinskoj kulturi Justicijom. Prema legendi, Astreja će se jednog dana vratiti na Zemlju, donoseći sa sobom početak utopijskog *Zlatnog Doba*, na što referira i Vergilijeva fraza iz *Izabranih pjesama (Eclogae IV)*: *Iam redit et virgo, redeunt Saturnia Regna*. Tokom renesanse, Astreja se uopšteno povezivala s duhom kulturne obnove; u Engleskoj je poetski poistovjećivana s kraljicom Elizabetom I kao djevičanskom Kraljicom koja vlada novim *Zlatnim dobom*. Ludovico Ariosto u *Bijesnom Orlandu* (1516/21) opisuje cara Karla V kao objedinitelja svih hrišćanskih kraljevstava, koji je omogućio povratak boginje Justicije na Zemlju. Viktorov otac Camillo je na tu temu spjevao sljedeći sonet: „Mentre vibrare l'onorata spada / D'Astrea felice e con bilancie uguali / Gl'effetti pareggiate disuguali, / Drizzando 'l torto perché 'l buon non cada, / Torna ella in terra, e per ogni contrada / Vi segue e i giorni nostri foschi e frali / Rende col suo splendor chiari immortali, / E vi scopre del ciel l'occulta strada. / Anime belle, che con chiaro essemplio / Mai non volgendo le vivaci piante / Da virtù, sempre a veri onor poggiate, / Cade al vostro apparir l'ingiusto e l'empio, / Rimane in sé confusa anima errante, / Risorge l'innocenza e la bontate.“

Felice età, quando il piu giusto, & fido
Rettor mai vide il Sol tra fidi, & giusti,
Ben suo, non d'altri esser dovrebbe il Mondo.¹⁰

*POVODOM SRETNOG DOLASKA NAJSVJETLIJEG
Gosp. Hieronima Michiela, Načelnika Porto Buffolea.
Sonet Vettora Besalia.*

*UŽIVAJ Livenzo moja, jer ti se klaustra krovi
Prijeteljskim okreću sad, kad tvoj tok vodni
Upravlja Paladi i Astreji duh ugodni
Rođen da monstrume kroti, MICHIEL novi.*

*Vrlino prodiši i veselošću dobroto zanovi,
Kad porok bježi i zapanjen mu srodni
Sa svojim hordama bježi zli, nekad prenaporni.
Jer starinska odstupaju vremenima ovim.*

*Muzo ne strahuj više, jer gnijezdo zavičajno
Uživaćemo još, međ' mecenama i slavnim,
I jednog se dana, poslije oporih magli, veseliti.*

*Sretno doba, kad najpravedniji i vjerni trajno
Rektor ugleda Sunce, međ' vjernima i pravim,
Njegov uistinu, ne drugih, Svijet bi trebao biti.*

¹⁰ Snimci stranica Besalijevog djela preuzeti su sa: *Canzone nouamente posta in luce, in lode del clariss. et prestantiss. sig. il sig. Paulo Thiepolo procurator et cauallier dignissimo. Et due sonetti, l'vno al clarissimo sig. Hieronimo Michiel, l'altro al s. Bartolamio Butta*. Di Vettor Besalio In Venetia : [Francesco Ziletti] [Venezia] 1577 'marca': Orfeo in piedi suona la viola circondato dagli animali (cervo, leone ecc.); „Bessagli, Vittore”, <http://www.internetculturale.it/opencms/...> (7. 1. 2017).

*

Drugi Besalijev sonet je upravljen gospodinu Bartolameu Botti (*Bortolamio Butta*). Renesansni pjesnik i prevodilac Bartolomeo Botta, rođen 1503. u Rovescalli,¹¹ poznat je kao erudita, literat, latinista, poznavalac humanističkih disciplina, ali i po naučavanju mladih (*in Tycinensi Gymnasio publicè ius pontificium professus fuerit*), te kao sveštenik, odnosno kanonik u Paviji (*electus ab Episcopo Sancti Panthaleonis Præpositus*). Za njega se vezuje poema *Davidijada* (o životu kralja Davida), druga djela i više njihovih izdanja, objavljivanih od 1563. g.¹²

¹¹ *in Transpedano pago, cui Roueschalla nomen est celeberrimus interpres, & Poeta Clarissimus. Bartholomaei Bottae presbyteri et praep. S. Pantaleonis papien. Psalmodia, vna cvm ejvsdem Commentarijs*, Ticini. Apud Hieronymum Bartolum. M. D. LXXX.

¹² „*Bartholomaei Bottae canonici Papiensis, (...) Cantica Graduum*“ Mediolani: ex typis Francisci Moschenij, 1563. „*Bartholomaei Bottae praesbyteri et canonici Papiensis Davidias*“ Papiæ: apud Hieronymum Bartholum. 1573; *Psalmi Davidis, Latinis versibus redditi a Bartolomeo Botta, presb. et praep. S. Pantal. Papien. et ab eodem commentarijs locupletissimis illustrati, in quibus genuina Psalmorum interpretatio legitur. (...) Venetiis*: apud Franciscum Zilettum, 1581.; „*Psalmi Davidis Latinis versibus redditi a Bartolomeo Botta (...) Cremonae*: apud Christophorum Draconium (...) (1586); *Bartholomaei Bottae Presbyteri (...) Psalmodia: Vna Cvm Eivsdem commentarijs; Opvs Sane Cvm Carminis Elegantia tum multiplici eruditione exornatum, verumq[ue] & catholicum Psalmorum omnium intellectum complectens (...) Ticini*: apud Hieronymum Bartholum, 1580. (Pavia: ad instantiam Matheij de Fortis bibliopolae Papiensis); *Bartholomaei Bottae presbyteri et praep. S. Pantaleonis papien. Psalmodia, vna cvm ejvsdem Commentarijs* (Ticini. Apud Hieronymum Bartolum. M. D. LXXX.) – pisac za sebe navodi: „Ego ipse Presbyter Bartholomæus Canonicorú Papiensium minimus, & artis Grammaticæ quandoq; professor exiguus.“ <http://opac.sbn.it/opac/icc/sche>

Botta je ipak najpoznatiji po opširnom komentaru djela *Cristiade* (*Commentaria eruditissima in Hieronymi Vidæ Christiadem edidit...*), humaniste, pjesnika i biskupa Marca Gerolama Vide (Cremona 1470. – Alba, Pijemont, 1566), kojim se potvrdio status ovog djela kao modernog klasika.¹³ Vidu je u Rim pozvao papa Lav X, pokrovitelj lijepih umjetnosti. Papinom sugestijom, oko 1518. godine, Vida latinskim heksametrima započinje djelo o Hristovom životu, prvi primjer epske religiozne poeme, u duhu protivreformacije. Djelo *Christias*, očitog Vergilijevog uticaja, završava 1530, s posvetom papi Klementu VII, i objavljuje 1535. g. Referirajući na papu Lava X, Vida iz Albe 1. juna 1540. izvještava o tome prijatelja Bartolomea Bottu, kanonika Pavie, svojeg budućeg „glosatora“.¹⁴

da.jsp... (25. 1. 2017.), p. 1.; <http://www.worldcat.org/identities/viaf-264...> (25. 1. 2017.), p. 1.; <http://internetculturale.it/opencms...> (25. 1. 2017.), pp. 1-2. B. Botta nije dovršio djelo o životu Presvete Djevice Marije.

¹³ Vidin savremenik i poštovalac, Botta je tumačenjem *Christias* značajnim uvidima osvijetlio ciljeve i metodiku djela. Ukazao je i na slojevitost Vergilijeva značenja, rezimirajući Enejino putovanje kao hodočašće kroz faze intelektualnog i duhovnog razvoja, poredeći ga s uzdizanjem duše u „Hristovo kraljevstvo“. Hristov život je konačno postao tema epske poezije, koju u komentaru dovodi u vezu s Augustinovim *Ispovijestima*. Djelu su se divili Tasso i Milton. James Christopher Warner, *The Augustinian Epic, Petrarch to Milton*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2005, pp. 109-112, 118. *M. Hieronymi Vidæ Cremonensis, Albae episcopi Christias, presbyteri Bartholomeo Botta, canonico papiensi interprete* Ticini: apud Hieronymum Bartolum. 1569, <http://internetculturale.it/opencms...> (25. 1. 2017), p. 1.

¹⁴ *La Cristiade* di Marco Girolamo Vida da Cremona, Vescovo di Alba, Trasportata dal verso Latino all’Italiano da Tommaso Perrone sacerdote secolare da Lecce. In Napoli MDCCXXXIII. Nella Stamperia di Gennaro Muzio. Prefazione del traduttore. Biskup Albe od 1533/35, Vida je učestvovao na koncilu u Trentu od 1545. godine, gdje je bio gost kardinala Cristofora Madruzzo.

AL SIG. BORTOLAMIO BVTTA.

Sonetto di Vettor Besalio.

NON già Fortuna iniqua, ò tempo, ò loco,
Muta in guisa del volgo un grato core,
Qual sol voi trovo (& raro è vero honore)
Che Amor si scorge à i casi, & l'oro al foco.

Nè il Padre mio, che ancor piangendo invoco,
Puotte arricchirmi più, che'esser cultore
Di voi, Pianta gentil, d'alto valore,
Da cui si coglie ogn'hor frutto non poco.

O quanto è il suo gioir (se l'alma sente)
Mentre tempro per voi que' danni, ch'io
Hebbi in Illiria, e aspiro à i bei suoi studi.

Come tai merti mai non vide oblio,
(S'armin pur contra me gli fatti crudi)
Sempre in amarvi havrò mie voglie intente.

U sonetu posvećenom gospodinu *Bortolamiu Butti, Vettor Besalio* mu se obraća ističući da on vrlinom protivrjeći varljivoj Fortuni i nepostojanosti zahvalnog srca, koje se mijenja, krijući se od okrutne stvarnosti; *Jer jedino Vas nalazim (a rijetke su istinske časti) / Da Amor se opaža u prilikama, i zlato na plamenu.*

Introspektivno, Besali evocira sjećanje na oca, kojeg još priziva u svemu, naglašavajući da ga ni on, *Budući odgojitelj, ne obogati više* od Botte – visokovrijedne, plemenite Biljke – *Od koje se nemali plod ubire u svakom trenu.* Uticaj prepozita Sv. Pantalejmona u Paviji zasigurno je našao iskaza u budućoj Viktorovoj pedagoškoj djelatnosti koju će obavljati u

Dubrovniku. Znanje koje će poslužiti čovjekovom dobru i moralu može se crpiti iz hrišćanskog iskustva. U poznatom uvodu djela *Christias* Botta je osuđivao standardni školski *curriculum* u kojem su đaci učili latinski od klasičnih autora. Ističući Terentija iz Kartage i likove iz njegovih drama (*Eunuchus*), naveo je da sada u djelu Marca Girolama Vide postoji učionička alternativa poetskim fikcijama.¹⁵

Vraćajući se mjestima koja bivaju napuštena, ali koja nije moguće zaboraviti, Besali u sjećanjima sa zahvalnošću važnost pridaje povezanosti sa svojim uzorom i njegovim zaslugama za prevazilaženje tegoba i nedaća izbjeglištva.

GOSPODINU BORTOLAMIU BVTTI.

Sonet Vettora Besalia.

*NE samo nepravедna Fortuna, u mjestu nekom, i vremenu,
Mijenjaju zahvalno srce pod krinkom ružne vlasti,
Jer jedino Vas nalazim (a rijetke su istinske časti)
Da Amor se opaža u prilikama, i zlato na plamenu.*

*Nit' me otac moj, kojeg još plačući prizivam u svemu,
Budući odgojitelj, ne obogati više, da mogu rasti
Spram Vas, Biljko plemenita, koju visoki valer krasi,
Od koje se nemali plod ubire u svakom trenu.*

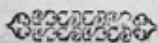
*O kolika je Vaša radost (ako osjeća duša)
Dok zbog Vas svladavam svoje rane i tuge
U Iliriji koje imah, i dišem lijepost: Vaš studij fini*

*Kako zaborav nikad ne vidje te zasluge
(Oružali se pak protiv mene okrutni čini)
Uvijek ću volju upraviti da Vas voli i sluša.*

¹⁵ J. C. Warner, *The Augustinian Epic, Petrarch to Milton*, pp. 109-112.

AL SIG. BORTOLAMIO BUTTA.

Sonetto di Vettor Belsalio.

ON già Fortuna iniqua, ò tempo, ò lo-
co

Muta in guisa del volgo un grato core,
Qual sol uoi trouo (& raro è uero ho-
nore)

Che Amor si scorge ài casi, & l'oro al
foco.

Nè il Padre mio, che ancor piangendo inuoco,
Puotte arricchirmi più, ch'esser cultore
Di uoi, Pianta gentil, d'alto ualore,
Da cui si coglie ogn'hor frutto non poco.
O quanto è il suo gioir (se l'alma sente)
Mentre tempro per uoi que' danni, ch'io
Hebbi in Illiria, e aspiro à i bei suoi studi.
Come tai meriti mai non uide oblio,
(S'armin pur contra me gli fati crudi)
Sempre in amarui haurò mie uoglie intente.

*

Djelo Viktora Besalija, neveliki kompozit ličnih reminiscencija, intuitivnosti i duhovnih uzleta, potisnutih valera mikroistorije, objavljeno je u teškom životnom trenutku njegovog progonstva iz rodnog Bara i privremenog utočišta u očevom zavičaju. Njegove refleksije, pjesnički diskurs knjižice, dominantno su prožeti italijanskom kulturom, prevazilazeći njena uobičajena istočnojadranska literarna doticanja. Idejni i misaoni horizont u publikaciji je uslovljen kako potrebom prilagođavanja novim životnim okolnostima, tako i porodičnom istorijom, čija je povezanost sa žarištima kulture na Apeninima nadilazila u ono vrijeme uobičajeni habitus pripadnika intelektualne elite. Štoviše, uprkos kratkosti, Viktorova je knjižica u motivima i ishodištima mimetički prepoznatljiva i u uzorima interaktivna, s referencama i uticajem literarnog opusa njegovog oca Camilla, s kojim bi mogla biti paralelno iščitavana i komparativno proučavana. Djela obojice pjesnika obilježena su zbiljom individue, apstrahovanim određenjima, mentalnim slikama i uticajem napuštene sredine. Tradiranjem prisjećanja, onovremene problematike, identitetskih posebnosti i etičkog zavještanja, predstavljaju ne samo izvor za društvenu istoriju, već i duhovno blago ovih prostora i inkorporirana su u domaće kulturno nasljeđe.

Thule (Tile), koje prikazuje *Carta Marina* (Olaus Magnus, 1539), na kojoj je locirano sjeverozapadno od Orknijskih ostrva; pored ostrva predstavljeni su „čudovište viđeno 1537“, kit i orka.¹⁶

¹⁶ Olao Magno – Detail from the Carta Marina, Image:Carta Marina.jpeg, Pubblico dominio, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=949510> (30. 1. 2017).